

его коме се приписују негативне карактеристике у односу на које је створен позитивни идентитет и самозадовољна представа о „европском“ и „западном“. Како у свом предговору наводи, ова студија се бави маргинализовањем – Балканом као дискурсом који су створили западни политичари и творци културе. Међутим, иако подстакнута предрасудама и стереотипним представама о Балкању, Тодорова не жели да направи исту грешку и да на стереотипне одговори стереотипом, јер не сматра да постоји један јединствени западни дискурс о Балкану, а осим тога не жели да пренебрегне несумњиво велики допринос који за балканолошку науку имају и Запад и Исток.

Балкан заслужује да буде предмет озбиљног и интегралног проучавања, али не као егзотично место и поприште суровости које фасцинира и одбија научнике са стране, већ због његове моћне онтологије која се стално и суштински мења. Књига Марије Тодорове препоручује се читаоцима не само због ерудичије ауторке, актуелне проблематике којом се бави, већ и због јасноће с којом износи своје ставове и убедљивости коментара, које поткрепљује обимном литературом наводећи изворе на енглеском, немачком, француском, бугарском, српскохрватском, грчком, турском и руском. На крају је битно напоменути да је ову књигу Тодорова написала у име оних балканских интелектуалаца који,

бавећи се проблематиком идентитета, иако свесни разлика које међу њима постоје, настоје да превазиђу међусобну нетрпељивост наслеђену из источноевропске прошлости.

Професор Марија Тодорова рођена је и одрасла у Бугарској, где је и докторирала на Софијском универзитету. Живела је у Грчкој, студирала у Москви, Ленинграду, Паризу и Оксфорду, сада живи у Сједињеним Државама где предаје на Флоридском универзитету.

Зорана Гаушчевић

¹ У оригиналу: *Orientalism* (у преводу: оријенталистика) има неутрално значење, док оријентализам може да има pejоративно значење. Данас се све више користи израз *Oriental studies* зато што је термин *Orientalism* непрецизан, а исто тако има негативну конотацију због везе са идеологијом експонената европског колонијализма XIX и почетком XX века. По аналогији термин „балканистика“ има неутрално значење, „балканизам“ има више негативну конотацију, док израз „балканистина“ има pejоративно значење.

² Edward W. Said, *Orientalism*, New York: Pantheon, 1978, 3.

³ Milica Bakic-Hayden, „Nestling Orientalism: The Case of Former Yugoslavia“, *Slavic Review*, sv. 54, br. 4, Winter 1995, 917–931; Elli Skopetea, *I Disi tis Anatis. Ikonos apo to telos tis Othomanikis Avtokratorias*, Athens, Greece: Gnosi, 1992, 97–98; Elli Skopetea, „Оријентализам и Балкан“, *Историјски часопис*, св. 38, 1991, 131–143.

⁴ Samuel P. Huntington, „The Clash of Civilization?“, *Foreign Affairs*, vol. 74, br. 3, Summer 1993, 23–49.

Никола Жутић, РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА И ХРВАТСТВО,
ОД ИЛИРСКЕ ИДЕЈЕ ДО ВЕЛИКОХРВАТСКЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ
1453–1941, Институт за савремену историју, Београд 1997, 336

Већ на први поглед својим сјајно црним корицама са жутим текстом, нова књига др Николе Жутића привлачи пажњу. Провокативна већ од прве реченице увода књига се чита у даху, а о њој

се дуго размишља после читања. На то наводе многа полемичка места која читалац не може а да не упореди са данашњицом, са скорашњим искуствима из најближе околине. Да ли би ове

књиге било да није било великог српског полома 1995. године? Да ли би је било и тада, да рецимо аутор није „Србин родом из Хрватске“ чије лично искуство може да буде поглавље неке од будућих књига са сличном тематиком? Данас када је значајан део апстрактне идеје о Хрватској у „повијесним“ границама – о чему говори књига др Жутића – финализован пред нашим очима, читалац ове књиге остаје са помешаним осећањима: о перфидности, о дуготрајности и истрајности у остваривању дугорочних циљева, о сопственој наивности и лакомислености произашлих из незнања, идеализма или слабости. И сам аутор је био изазван да „најновији државнички бум“ Хрвата посматра кроз своје научно сазнање и асоцијације које му прошлост намеће. Тако је настала ова оштра и полемичка књига.

Како је аутор назначио, књига садржи „основни преглед настанка, развоја и реализације великохрватске идеје у њезином вековном трајању.“ Томе су посвећене 2, 3. и 4. глава (странице 47–236). На овај волумен додати су портрети Стјепана Радића и кардинала Бауера, који су већ објављени 1992. у књизи ко-ауторски потписаној са Љубодагом Ди-мићем.

И сам аутор је истакао да му је један од циљева био да се домаћи историчари средњовековне и нововековне историје – „покрену излетаргије“ и критички, без стереотипа нагнају на размишљање о проблемима хрватства. У ову сврху исписана је прва глава ове књиге, у којој др Жутић „пропитује историографију“ не би ли реконструисао хрватску историографску митологију, која је утемељила хрватско „повијесно“ право и друге угаонике њихове грандоманије. Врло је значајно што је др Жутић показао да је и (приличан?) део српске историографије преузео пројекцију данашњег хрватства на догађаје и људе из прошлости. Баш ономе чему су хрватски национални ра-

дници и романтичари тежили кроз XIX век. Др Жутић се није устручавао да именом и наводом криткује српски удео у стварању хрватског „повијесног“ мита и ово поглавље, за потписаног критичара, представља прави научни бисер. Аутор је указао и на читав систем заобилажења помена српског имена, ненаучног приказивања њихове прошлости као и стварање натегнутих историографских паралела. Посебно се полемички осврнуо на хрватску средњовековну митологију. Др Жутић нас је овим поглављем своје нове књиге навео на размишљање о терминологији коју користе Хрвати. У њиховој историографији и јавности од раније су присутни термини: „национална самобитност“, „државана обстојносту различитим облицима“, итд. У данашњој Хрватској отишло се даље кораком од седам миља: развио се читав систем похраћивања свега и свачега. Од „хрватских узгојитеља егзотичних паса“ „хрватских вина“ или „хрватских милијунаша“ до „хрватског подунавља, Бачке или Сријема“. У тој манији за српско се веже једино термин: агресија или агресори.

Главна Жутићева теза је, нема сумње, следећа реченица: „Према резултатима критичке историографије, археологије и славенске филологије, хрватство је познат народносни појам у средњем али и у добром делу новог века.“ И она је на трагу Вукових и Дучићевих констатација „да Хрватима ништа не фали него народ“. Претпостављамо да ће ова констатација, бити изазов и основ за полемiku са домаћим медијевистима, и пре свега са хрватским посленицима музе Клио.

Окосница Жутићевог посматрања хрватске идеје могла би да се сажме у следећи оквир: хрватство се смањује, у територијалном и народносноном смислу, што је год даљи век посматрања од садашњице. Банска Хрватска, окосница хрватства, углавном је третирана као

народносно шаролики географски појам у XIX веку. Жутић указује на нит митолошког хрватства, која уз јак утицај Римокатоличке цркве и „предидеолошких“ (тај термин користи хрватски историчар др Драго Роксандић у новије време) радова Ритер-Витезовића, преко Илирског покрета и хрватског националног прелорода, стиже у велико хрватство у најскорије доба. Основе ове идеје су засноване на конструкцијама типа: „хрватско тисућгодишње“, „хрватско повијесно“ ово или оно. Жутић указује да су главни иницијатори стварања митоманског великохрватства: Римокатоличка црква и кућа Хабсбурга. Наравно, из својих прозелитско-мисионарских или државотворних разлога. Нападно велики број туђинаца, делатника у овом пројекту вековног трајања, по др Жутићу потврђују ову тезу. Аутор указује да се у ту сврху није презало ни од врло радикалног потеза – преузимања српског штокавског наречја и његовог претварања у књижевни свехрватски говор. Тиме је Хрватство инкорпорисало у себе знатну (у XIX веку), односно целокупну (у XX веку) српску штокавску римокатоличку популацију. На ову појаву указивао је и Јован Дучић у својим списима 1942. године.

Као и Дучић, др Жутић нам указује на наличје Илиризма и Илирског покрета, које је панхрватско. Из овог хрватског политичког правца настала је једна фикција о тобожњем југословенском (југославенском) карактеру Илираца што је представљало следећи степен у развоју хрватске идеје. Ова платформа искоришћена је после слома Аустро-Уграске 1918. године за улазак у заједничку државу са Србима. Утицај Римокатоличке цркве у овој хрватској метаморфози је пресудан на њеном миленијумском мисионарском путу на исток. Убрзо, Срби су могли да уоче право лице хрватске политике. Њихово еуфорично југословенство, претворило се

у сопствену тоталну негацију. Сва мржња окренута је према Србима као заточицима уједињења и ове идеје. Прелазе се на форсирање хрватства кроз даљи ток постојања Краљевине, које се крунисало стварањем Бановине Хрватске – првој територијалној формацији која је била најобухватнија у смислу прокламованих територијалних циљева. Из ове форме, хрватство је у следећем повољном тренуку априла 1941. године, прешло у своју најпотпунију форму: Независну Државу Хрватску, Илирија, Ритеровићева *Scoatia rediviva* и друге раније пројекције тако су се оствариле у НДХ. Вишевековни снови постали су стварност, а после њеног слома НДХ је постала национални идеал најновијих великохрватских пројеката. Са њеним границама на памети, створена је и данашња Хрватска.

Др Жутић указује да су хрватски историчари и теоретичари државе и права, и наравно политичари, стално истицали тезу о насилном југословенском уједињењу и о наметнутом и неправном увлачењу Хрватске у југословенску Краљевину. Овом стереотипу, који је данас у Хрватској дубоко укоренен и сугерисан званичном историографијом (Ф. Туђман, *Хрватска у Монархистичкој Југославији*, Загреб 1993) и школским уџбеницима (пример најновијег за 8. разред основних школа) др Жутић је супротставио ваљане доказе. Аутор је фокусирао истрајност Римокатолицизма кроз различите форме и непрестану тенденцију ка проширењу унијатског облика вере и организације. Жутић је указао и на шкакљиву и увек подложну проблематичним коментарима, улогу Хрватица (ревносних католика) у експанзији католичанства, пре свега према Србима. Аутор истиче да су за њих Срби-православци увек били лак плен, наравно у религиозној супремацији, тако би поставале стуб породица и вршиле су сав основни васпитни утицај на потомство ова-

квих бракова. Ово је посебно било изражено у социјалистичкој Југославији, где су многи Србијанци - пре свега припадници ЈНА, остали у новој Хрватској, баш захваљујући духовној доминацији својих супруга, Хрватица-католикиња.

Аутор је одлично апострофирао да ни Срби који су били поданици Аустро-Угарске, а ни данашњи, нису дубље знали ни наслућивали одакле и докле сеже хрватска мегаломанија. „Сваки отпор тим неспроникнутим творцима хрватских стремења био је више стихијски покушај појединца да укаже на крајњу сврху таквих настојања, а не смишљен заједнички програм јединственог српског корпуса“. Срби навикли на искушење и жртвовање, самоуверени да су због бројчане надмоћности несавладиви и непобедиви, нису знали да нађу разумну границу и на њој зауставе Хрвате – како је указао академик Крстић, а што је својом књигом, сматрамо, учинио др Жутић.

Данас су остварени многи циљеви Хрвата. Од социјалистичке Хрватске која је „лијепа као жена због свог танког струка“ (мр Зоран Велагић), створена је прилично заокружена територијална целина са изгледима за даља територијална проширења. Време је да Срби коначно схвате каква је стратегија и тактика хрватске политике и који су њени

циљеви. Неозбиљно је сматрати да ће се актуелна и будућа Хрватска зауставити, све док не (покуша да) допре до својих максималних „повијесних“ граница. Јер њихова политика је дугорочна, баш као и политика Римокатоличке цркве чији су они експоненти на Балкану – а то нам предочава и др Жутић. Однос снага је битно измењен на штету српства и било какав следећи експеримент братимљења или уједињавања са Хрватима, Срби ће платити скупо.

На крају критичар би могао да закључи да би било интересантно сагледавање насловљене теме и из мађарског угла, премда су Хрвати у зениту своје националне ренесансе били њихови поданици и немоћни противници. Сигурно је да би требало направити исту паралелу и са бугарском државотворном идејом, јер је српство било и на истоку суочено са још једним „братским“ изазовом. Оно што забрињава потписаног критичара је да је ова књига прошла незапажено и без полемике. Пре свега са домаћим колегама, у чији је научни атар „ускочио“ др Никола Жутић, а затим уколико то проток информација дозволи и од хрватске научне публике. Без ове повратне информације, Жутићева књига остаће израз једног времена. Ипак, он нам је предочио своја тумачења и тако остао мирне савести.

Бојан Б. Димићријевић

БОЈ НА МИШАРУ 190 ГОДИНА КАСНИЈЕ

Зборник радова, Народни музеј Шабац, Шабац 1997

Током 1997. године из штампе је, у издању Народног музеја Шабац, изашла књига *Бој на Мишару – 190 година касније*. Књига садржи научне радове са научног скупа, одржаног под истим насловом у Шапцу, 9. августа 1996. године, поводом 190-годишњице боја на Мишару.

Свих седамнаест реферата је објављено према редоследу излагања. Реферати се односе на разна питања и проблеме везане за бој на Мишару. Међутим, они се могу подијелити у три скупине.

Прву скупину чине реферати академика Чедомира Попова „Европски